

Alina GRYNIA¹

KLIMAT INWESTYCYJNY NA LITWIE A PRZEJĘCIE RAFINERII W MOŻEJKACH

Streszczenie

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) są powszechnie postrzegane jako źródło korzyści dla krajów je przyjmujących. Spodziewane efekty z tytułu BIZ powodują, iż kraje konkurują między sobą w zakresie stwarzania korzystnych warunków dla podejmowanych inwestycji długoterminowych – przyjaznego klimatu inwestycyjnego. Tym niemniej podejmowane działania mogą nie tylko przyciągać kapitał zagraniczny, ale również zniechęcać do inwestowania lub spowodować wycofanie zainwestowanego kapitału.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest identyfikacja zestawu czynników decydujących o klimacie inwestycyjnym na Litwie, który sprzyja napływowi długoterminowych inwestycji bezpośrednich. Dodatkowym zamierzeniem jest konfrontacja rozpoznanych czynników w kontekście największej polskiej inwestycji na Litwie.

Przeprowadzona analiza pokazała, że Litwa jest stosunkowo atrakcyjnym rynkiem do lokalizacji inwestycji bezpośrednich, ze względu na: korzystne położenie, wykwalifikowaną siłę roboczą, niskie koszty pracy oraz duży potencjał rozwojowy. Natomiast największe trudności w prowadzeniu działalności stanowią: nieefektywna administracja publiczna, biurokracja, regulacje rynku pracy oraz regulacje podatkowe.

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, klimat inwestycyjny, Litwa, PKN Orlen

INVESTMENT CLIMATE IN LITHUANIA AND TAKEOVER OF MAŽEIKIAI REFINERY

Summary

Foreign direct investment is generally perceived as a source of benefits for the countries which receive it. FDI is expected to prompt countries to compete with one another in terms of creating favourable conditions for long-term investments, i.e. a favourable investment climate. However, some of the undertaken actions may, instead of attracting foreign capital, discourage investment or even lead to the withdrawal of previously invested resources.

The primary objective of this study is to identify a set of factors influencing the investment climate in Lithuania which promotes long-term direct investment inflows. An additional aim is to apply the identified factors to the case of the largest Polish investment in Lithuania.

The analysis showed that Lithuania is a relatively attractive market for direct investment, as a result of its favourable location, skilled workforce, low labour costs, and high development potential. In contrast, the greatest difficulties for business are posed by: inefficient public administration, bureaucracy, labour market, and tax regulations.

Key words: foreign direct investment, investment climate, Lithuania, PKN Orlen

DOI: 10.15290/ose.2015.01.73.13

¹ Dr Alina Grynia – Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Uniwersytet w Białymstoku; e-mail: grynia@uwb.edu.pl.

1. Wstęp

Rosnąca konkurencja na rynkach krajowych i światowym inspirują przedsiębiorstwa do szukania nowych możliwości na rynkach zagranicznych i umiędzynarodowienia działalności. Internacjonalizacja może przybierać różne formy – od eksportu towarów po eksport kapitału w postaci inwestycji bezpośrednich. Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne (BIZ) to obecnie najbardziej zaawansowany sposób wejścia na rynki zagraniczne i corocznie toczy się batalia o dużą stawkę, gdyż na rynkach światowych pojawia się kwota kilkuset miliardów dolarów. Kraje bardzo chętnie przyjmują kapitał zagraniczny w formie BIZ, starając się stworzyć korzystny dla obu stron klimat inwestycyjny. Tworzy się go dzięki wykorzystaniu szeregu zachęt dla inwestorów, które mają na celu ułatwienie rozpoczęcia działalności gospodarczej oraz zmniejszenie kosztów związanych z jej prowadzeniem. W dobie rosnącej rywalizacji o kapitał ważną kwestią staje się rozpoznanie czynników tworzących korzystne warunki dla podejmowanych inwestycji długoterminowych, jak też obniżających atrakcyjność kraju w oczach inwestorów zagranicznych.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest identyfikacja zestawu czynników decydujących o klimacie inwestycyjnym Litwy. Należy zaznaczyć, iż nie chodzi tutaj jedynie o czynniki, które mają za zadanie ułatwić wybór miejsca inwestycji, lecz także o te, które są istotne w związku z kontynuowaniem projektu biznesowego. Dodatkowym zamierzeniem jest konfrontacja rozpoznanych czynników w kontekście przejęcia litewskiej rafinerii w Możejkach przez polski koncern PKN Orlen.

2. Czynniki warunkujące klimat inwestycyjny na rynku krajowym

Teoretycy bezpośrednich inwestycji zagranicznych od samego początku ich pojawienia się próbują określić przyczyny podejmowania BIZ oraz wyjaśnić geograficzną lokalizację inwestycji. Najogólniej rzecz ujmując, przyjmuje się, iż przepływ środków finansowych w postaci inwestycji bezpośrednich wynika z jednej strony z poszukiwania najefektywniejszych lokat kapitału, z drugiej zaś jest efektem reakcji na zaostrzającą się konkurencję międzynarodową [Karaszewski, 2004, s.78]. Jest wiele czynników skłaniających przedsiębiorstwa do zagranicznych inwestycji i są one przedstawiane na wiele sposobów. Wśród nich można wyróżnić klasyfikację J. H. Dunninga, który ujął motywy internacjonalizacji w czterech grupach: poszukiwania zasobów naturalnych, poszukiwania rynków zbytu, poszukiwania efektywności oraz poszukiwania strategicznych aktywów i zdolności [Dunning, 2008, s. 67].

Przedsiębiorstwa poszukujące zasobów naturalnych skłaniają się do inwestowania za granicą w celu nabycia poszczególnych aktywów o lepszej jakości i niższej cenie realnej niż to można byłoby osiągnąć na rynku lokalnym. Motywacją takich BIZ jest uczynienie inwestującego przedsiębiorstwa bardziej zyskownym przez zmniejszenie kosztów działalności.

Z kolei przedsiębiorstwa poszukujące rynków zbytu inwestują w innych państwach czy regionach, dążąc do dostarczenia dóbr lub usług na te rynki. Taka inwestycja może

być podjęta, aby utrzymać i zabezpieczyć istniejące rynki zbytu albo wykorzystać i penetrować nowe rynki. Trzecia grupa motywów koncentruje się na poprawie efektywności, a celem tego rodzaju inwestycji jest poprawa konkurencyjności firm z udziałem kapitału zagranicznego. Natomiast inwestycje dotyczące długoterminowych źródeł przewagi zmierzają do pozyskiwania aktywów strategicznych.

Omówione motywy podejmowania BIZ należy uzupełnić o czynniki, które decydują o wyborze konkretnego kraju lub regionu. Kluczowe jest zidentyfikowanie tych wszystkich elementów, które można określić mianem sprzyjających lub zniechęcających. Najważniejsze z nich łącznie tworzą zestaw zmiennych decydujących o uznaniu danej lokalizacji za atrakcyjną, tzn. charakteryzującą się przyjaznym klimatem inwestycyjnym [Rymarczyk, Błaszczuk, 2008, s. 11]. Różnorodność podejść i koncepcji objaśniających istotę klimatu inwestycyjnego znajduje odzwierciedlenie w wielu definicjach tego zjawiska, a terminami stosowanymi zamiennie są zazwyczaj: atrakcyjność inwestycyjna, konkurencyjność lokalizacji oraz narodowa/regionalna przewaga konkurencyjna. Na potrzeby danego opracowania przyjmuje się, iż klimat inwestycyjny obejmuje całokształt działań państwa goszczącego BIZ, zachęcających bądź zniechęcających potencjalnych zagranicznych inwestorów do podjęcia inwestycji oraz prowadzenia działalności.

Duża różnorodność występuje również w przypadku identyfikacji uwarunkowań składających się na korzystny klimat inwestycyjny [Przybylska, 2008, s. 56; Witkowska, 1996, s. 57; Rymarczyk, 2004, s. 46; Zorska, 2000, s. 37; Lizińska, 2012, s. 17]. Poszczególne badacze, zwracając uwagę na określone grupy czynników, dokonują ich grupowania w określone agregaty. Niemniej z powodu dużej liczby czynników nie jest możliwe stworzenie uniwersalnego zestawu wskaźników wszechstronnie określających atrakcyjność inwestycyjną kraju. Przykładowy zestaw czynników determinujących klimat inwestycyjny został ujęty w czterech grupach: ekonomiczne, instytucjonalno-prawne i administracyjne, polityczne oraz poziom ryzyka inwestycyjnego (tabela 1.).

Istotne znaczenie dla inwestorów zagranicznych mają czynniki ekonomiczne kraju przyjmującego inwestycje, są one bowiem odzwierciedleniem faktycznego stanu gospodarki i determinują klimat ekonomiczny. Do mierników, które najdokładniej obrazują stan gospodarczy i potencjał rynkowy danego kraju, można zaliczyć: wskaźniki wielkości rynku, poziomu PKB oraz PKB na mieszkańca, a także skalę bezrobocia i stopień inflacji. Wskaźniki te są analizowane na bieżąco przez inwestorów zagranicznych również w trakcie prowadzenia działalności.

TABELA 1.

Czynniki determinujące klimat inwestycyjny

Rodzaj czynnika	Rodzaj czynnika
1. Czynniki ekonomiczne <ul style="list-style-type: none"> • Wielkość rynku • Chłonność rynku • Potencjał rynku • Inflacja i bezrobocie • Rozwój rynku finansowego 	2. Czynniki instytucjonalno-prawne i administracyjne <ul style="list-style-type: none"> • Krajowe regulacje prawne dotyczące funkcjonowania BIZ • Międzynarodowe regulacje prawne dotyczące BIZ • System bodźców inwestycyjnych • Tworzenie i rozwój SSE • Działalność rządowych agencji
3. Czynniki polityczne	4. Poziom ryzyka inwestycyjnego

Źródło: opracowanie własne.

Do określenia poziomu i stanu infrastruktury oraz zmian długofalowych przedstawiony zestaw wskaźników może być uzupełniony o dodatkowe indykatory, np. zestaw wskaźników charakteryzujących krajową infrastrukturę: techniczną, transportową, komunikacyjną, społeczną czy wydatki na B&R, edukację i służbę zdrowia.

Z kolei uwarunkowania administracyjne i instytucjonalno-prawne tworzą podstawowe zasady i reguły prawa, a także wynik działalności i inicjatyw podejmowanych przez agendy rządowe, mające na celu budowę klimatu inwestycyjnego dla inwestorów. W tym kontekście bardzo ważne są przepisy odnoszące się do: zakładania przedsiębiorstw zagranicznych, transferu zysków, polityki podatkowej, kontroli cen i inne. Znaczącym elementem kształtowania klimatu inwestycyjnego w poszczególnych krajach jest stosowanie zachęt inwestycyjnych w Specjalnych Strefach Ekonomicznych. Waga tego czynnika wynika z dużej konkurencji pomiędzy poszczególnymi krajami w zakresie pozyskiwania inwestorów.

Klimat polityczny BIZ jest determinowany w głównej mierze przez stabilność polityczną, stanowisko rządzących partii politycznych czy dążenia i interesy kół rządowych i inne. Wymienione czynniki polityczne mogą oddziaływać zarówno pozytywnie, jak i negatywnie na interesy inwestorów zagranicznych. Dodać należy, iż ocena klimatu politycznego danego kraju jest dokonywana przez inwestorów zagranicznych w ujęciu retrospektywnym, tj. uwzględniając tło historyczne decyzji politycznych poprzednich rządów [Lizińska, 2012, s. 18]. Istotne znaczenie ma również rola sektora prywatnego w gospodarce w kontekście przebiegu procesów prywatyzacyjnych, jak też zakres i charakter interwencji władz oraz różnego rodzaju programy integracyjne.

Należy także uwzględnić, iż prowadzenie działalności w obcym otoczeniu pociąga za sobą konieczność ponoszenia dodatkowych kosztów i ryzyka. Ryzyko inwestycji zagranicznych łączy w sobie ogólne ryzyko związane z inwestowaniem oraz ryzyko specjalne, wynikające z umiejscowienia inwestycji poza krajem macierzystym inwestora. Ocena poziomu specjalnego ryzyka inwestycyjnego wymaga uwzględnienia ryzyka związanego z niekorzystnym kształtowaniem się wskaźników ekonomicznych (wysoki poziom inflacji, ryzyko kursowe, ryzyko stóp procentowych) oraz uwarunkowań politycznych (ryzyko wywłaszczenia, problemy z wymienialnością waluty, ryzyko wprowa-

dzenia dyskryminacyjnych rozwiązań w zakresie polityki celnej i podatkowej), [Karaszewski, 2004, s. 37].

Otrzymane w ten sposób wskaźniki umożliwiają inwestorom dokonywanie porównań między potencjalnymi lokalizacjami i zidentyfikowanie krajów o najmniejszym ryzyku.

3. Ocena klimatu inwestycyjnego na Litwie

Na podstawie wyszczególnionych czterech grup czynników kształtujących klimat inwestycyjny poniżej zostanie dokonana analiza zjawiska dla Litwy. W tym kontekście są istotne wskaźniki makroekonomiczne, ale również wielkość, potencjał i chłonność rynku. Miarę potencjału rynku zbytu w danym kraju stanowi liczba ludności, czyli liczba potencjalnych konsumentów. W przypadku Litwy liczba mieszkańców nie jest zbyt duża i oscyluje wokół 3 mln osób, a w okresie 2005-2012 ich liczba zmalała o ponad 350 tys. Jednak mały rynek wewnętrzny jest kompensowany przez dogodne położenie geograficzne. Litwa stanowi przyczółek do pozostałych krajów bałtyckich oraz Ukrainy, Białorusi i Rosji. Często Litwa, Łotwa i Estonia są postrzegane jako jeden rynek zbytu z ponadśześcioletnią populacją, w tym rynek litewski jest największy.

Innym, ważnym elementem, który należy uwzględnić w ocenie klimatu inwestycyjnego, jest stopa wzrostu PKB. Warto zauważyć, iż gospodarka litewska rozwijała się bardzo dynamicznie jeszcze przed akcesją do Unii Europejskiej, a w latach 2005-2007 średnioroczna stopa wzrostu PKB wynosiła 8,5%. Wraz z Estonią i Łotwą kraj ten był nazywany „bałtyckim tygrysem Europy”. Do 2007 roku Litwa była dla inwestorów państwem zapewniającym znaczący potencjał rozwoju i zysku z inwestycji (tabela 2.).

TABELA 2.

Makroekonomiczne wskaźniki gospodarki litewskiej

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zmiana PKB (%)	7,79	7,81	9,80	2,91	-14,85	1,60	6,05	3,66
Stopa inflacji (%)	3,0	4,5	8,1	8,5	1,3	3,8	3,4	2,8
Stopa bezrobocia (%)	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4	13,4
PKB <i>per capita</i> (tys. LTL)	21,8	25,5	30,7	34,9	29,1	30,9	35,3	38,1
Średnie godzinowe koszty pracy (EUR)	3,2	-	-	5,9	5,6	5,4	5,5	5,8
Emigracja (tys. osób)	57,9	32,4	30,4	25,8	38,5	83,2	53,9	41,1
Skumulowane BIZ (mld EUR)	6,9	8,4	10,3	9,2	9,2	10,0	11,0	12,1

Źródło: [Departament Statystyki Litwy, 2014].

Od 2008 roku bardzo znaczący wpływ na kształtowanie się tendencji rozwojowej PKB miał kryzys finansowy, który w następnym roku rozprzestrzenił się na gospodarkę realną. Dla litewskiej gospodarki najtrudniejszy okazał się 2009 rok, gdy PKB doświadczył spadku o blisko 15% w porównaniu z rokiem poprzednim. Dzięki wprowadzonym cięciom wydatków publicznych i wzrostowi obciążeń podatkowych, spadek udało się szybko powstrzymać i gospodarka powoli powraca na ścieżkę wzrostu.

Do oceny atrakcyjności inwestycyjnej używa się także wielkości PKB na mieszkańca, która pozwala ocenić siłę nabywczą konsumentów, a przez to ułatwia określenie ich potrzeb i strukturę konsumpcji potencjalnych konsumentów. Na początku badanego okresu (w 2005 roku) PKB na jednego mieszkańca Litwy wynosił blisko 22 tys. LTL, natomiast siedem lat później był prawie dwukrotnie wyższy – ponad 38 tys. LTL. Kwota ta nie jest wysoka, jeśli porównać ją z krajami Europy Zachodniej, jednak warto zwrócić uwagę na dynamikę bogacenia się społeczeństwa litewskiego.

Kolejnym miernikiem o charakterze ekonomicznym jest poziom inflacji. Wysoki wskaźnik inflacji i jego znaczne wahania wskazują na niestabilność ekonomiczną i nieumiejętne prowadzenie polityki monetarnej. Należy zauważyć, iż inwestorom nie grozi ryzyko związane z dużym wzrostem cen towarów i usług na Litwie. Znaczny wzrost inflacji został odnotowany tylko w latach 2005-2008, kiedy *boom* gospodarczy wzmagał popyt, jednocześnie wpływając na wzrost cen na towary i usługi. Można przewidywać stabilizację poziomu inflacji w kolejnych latach w okolicy 2%, ponieważ Litwa jest zobligowana do spełnienia surowych kryteriów konwergencji w związku z wprowadzeniem euro jako waluty narodowej w 2015 roku.

Do zbadania czynników, które determinują zachowania konsumentów, jest także niezbędna ocena sytuacji na rynku pracy. Okres dynamicznego rozwoju gospodarczego zaowocował niskim poziomem bezrobocia na Litwie, co można było zaobserwować szczególnie w latach 2006-2008, natomiast lata kryzysu przyniosły załamanie również na rynku pracy. Największe bezrobocie na Litwie odnotowano w 2010 roku – 17,8%, w kolejnych latach wielkość ta nieznacznie zmniejszała się. Dla inwestorów sytuacja na litewskim rynku pracy jest korzystna, bowiem znaczne bezrobocie ogranicza oczekiwania płacowe i pozwala wybrać pracowników najlepiej wykształconych i posiadających umiejętności właściwe dla danego stanowiska. Tym bardziej że 92% Litwinów ma średnie lub wyższe wykształcenie (średnia dla Unii Europejskiej to 74%), a około 49% ma wykształcenie wyższe. Równocześnie 92% mieszkańców Litwy zna języki obce (m.in.: angielski, rosyjski, niemiecki), [Invest Lithuania, 2013]. Z drugiej strony Litwa boryka się z problemem dużej emigracji, szczególnie ludzi młodych i wykształconych, co dla inwestorów może oznaczać problemy ze znalezieniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach.

Jednocześnie sytuacja na litewskim rynku jest bardzo korzystna dla inwestorów pod względem kosztów pracy, gdyż średni całkowity koszt jednej godziny pracy w 2012 roku wynosił 5,8 EUR wobec średniej dla Unii Europejskiej – 23,4 EUR. Co prawda, ten składnik kosztów całkowitych wykazywał w analizowanym okresie tendencję wzrostową o 2,6 EUR, tym niemniej niższe koszty pracy w 2012 roku w krajach członkowskich Unii Europejskiej odnotowano tylko w Bułgarii i Rumunii [Eurostat, 2013].

Zarówno w początkowym okresie inwestowania, jak i na kolejnych etapach podmioty z udziałem kapitału zagranicznego korzystają z lokalnych źródeł finansowania, dlatego też zasady funkcjonowania oraz poziom rozwoju rynku finansowego w kraju lokaty należą do ważniejszych czynników kształtujących otoczenie ekonomiczne. Według MFW i Banku Światowego, stabilność litewskiego systemu finansowego nie jest zagrożona. Oficjalne sprawozdania potwierdzają, że w ostatnich latach litewski system finansowy został usprawniony, a sektor bankowy działa niezawodnie. W czasie kryzysu rating kredytowy Litwy został obniżony do poziomu „BBB”, natomiast w 2013 roku agencja ra-

tingowa Fitch Ratings podwyższyła go do poziomu „BBB+”, dzięki czemu Litwa uzyskała szerszy dostęp do międzynarodowych rynków kapitałowych [*Lietuvos Bankas*, 2014].

Ważną przesłanką podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na terenie wybranego kraju są ramy prawno-instytucjonalne, które stanowią drugą grupę czynników wyodrębnionych do określenia klimatu inwestycyjnego. Inwestora zagranicznego interesuje przede wszystkim, jakie reguły prawne napotyka on na obszarze przyszłych inwestycji oraz na ile różnią się one od spotykanych w kraju. Otóż na Litwie osoby zagraniczne (fizyczne i prawne) mogą podejmować i wykonywać działalność gospodarczą na takich samych zasadach, jak krajowi przedsiębiorcy. Należy dodać, iż atrakcyjność Litwy związana z napływem BIZ została szczególnie wzmocniona przez fakt przystąpienia do jednolitego rynku europejskiego w maju 2005 roku. Zapoczątkowało to proces harmonizacji uregulowań prawnych zgodnie z wymogami Unii Europejskiej. Proces ten postępował w kolejnych latach i obecnie w wielu dziedzinach (choć nie we wszystkich, np. nie objął regulacji podatkowych) osiągnięto przejrzystość i stabilność reguł gospodarczych pożądaną przez inwestorów zagranicznych. Dotyczy to również stabilności politycznej w kraju oraz przewidywalności dążeń kół rządzących. Można przypuszczać, co zresztą potwierdzają wyniki badań licznych autorów, istnienie korelacji między napływem BIZ a stabilnością polityczną.

Litwa wprowadziła także szereg zachęt dla inwestorów zagranicznych. W tym celu stworzono 7 Specjalnych Stref Ekonomicznych, 6 parków przemysłowych i 5 zintegrowanych parków naukowo-technicznych. Parki naukowo-techniczne powstały w pobliżu ośrodków akademickich i naukowych, wspólnie tworząc zintegrowane placówki. Główne kierunki badań i rozwoju to technologie wysoko zaawansowane (IT, biotechnologia, nanotechnologia, mechatronika, energetyka i bioenergetyka), [*Invest Lithuania*, 2013].

Warto również poświęcić nieco uwagi regulacjom podatkowym. Podatki dochodowe na Litwie są stosunkowo niskie w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej [*Taxation trends In European Union*, 2013]. Zapewne niskie stawki CIT i PIT wpływają pozytywnie na warunki funkcjonowania przedsiębiorstw, ale jeśli weźmie się pod uwagę fakt, iż podatki bezpośrednie stanowią zaledwie 17% ogólnego obciążenia fiskalnego, z czego CIT zaledwie 3%, to powyższa zaleta nieco traci na znaczeniu. Blisko połowę wypracowanych zysków przedsiębiorca na Litwie płaci w postaci podatków, z czego najwięcej pochłaniają podatki pośrednie (VAT i akcyza) oraz składki na ubezpieczenia społeczne. Największą część ciężaru podatkowego stanowią podatki obciążające pracę i składki na ubezpieczenia społeczne [Grynia, 2014, s. 11].

Należy pamiętać, że dla inwestorów zagranicznych jest istotna nie tylko wysokość stawek podatkowych, ale także efektywność systemu podatkowego (spójność, klarowność, maksymalnie uproszczone regulacje i procedury). W tym kontekście Litwa wyraźnie odstaje od krajów uznawanych za przyjazne biznesowi. Wśród obszarów problemowych najczęściej wymienia się: regulacje podatkowe i rynku pracy, kontrolę korupcji oraz regulacje dotyczące rozpoczęcia i zamknięcia działalności gospodarczej. Rocznie litewski modelowy przedsiębiorca wykonuje 11 płatności i poświęca na dopełnienie wszystkich podatkowych formalności 175 godzin, co nie odbiega od średnich wskaźników charakterystycznych dla UE-27, lecz to zajmuje dwukrotnie więcej czasu niż w przypadku np. irlandzkiego biznesmena [*Doing Business*, 2014].

Uzupełniając informacje o specyfice rynku litewskiego pod względem właściwego klimatu inwestycyjnego, warto posłużyć się Globalnym Rankiem Konkurencyjności (*Global Competitiveness Index, GCI*), opracowywanym przez Światowe Forum Ekonomiczne i określającym warunki rozwoju gospodarczego każdego kraju. Ponieważ ranking ten bada 12 różnych grup czynników, więc to stanowi uogólniony miernik potencjału inwestycyjnego. W analizowanym okresie w rankingu GCI Litwa zajmowała stosunkowo wysokie pozycje z wyraźną tendencją spadkową: od 36. miejsca w latach 2004-2005 do 48. w latach 2013-2014 wśród 148 państw świata [*World Economic Forum, 2014*]. Najlepiej wypadła w badaniu z 2004-2005 lat, kiedy zajęła 36. pozycję, a najgorzej w rankingu z okresu 2009-2010 – 53. pozycję wśród 133 państw.

Według rankingu World Economic Forum, w latach 2013-2014 głównymi atutami Litwy pod względem kształtowania jej międzynarodowej pozycji konkurencyjnej były: niskie taryfy handlowe, elastyczne ustalanie płac, transfer technologii, sytuacja na rynku pracy z punktu widzenia równości płci oraz jakość kształcenia w zakresie nauk ścisłych. Natomiast stosunkowo niskie oceny zyskały: zdolność kraju do przyciągania i utrzymania talentów, wpływ opodatkowania na motywację do pracy i napływu BIZ, a także ciężar regulacji rządowych.

Należy również dodać, iż do konstrukcji Indeksu Globalnej Konkurencyjności WEF są wykorzystywane dane statystyczne oraz badania ankietowe kierowane do kadry zarządzającej. Biznesmeni ankietowani w trakcie badania udzielają informacji o charakterze jakościowym, które niełatwo zmierzyć tzw. twardymi danymi statystycznymi. Ankieta zawiera 15 pytań pozwalających określić największe bariery w prowadzeniu działalności, a respondenci są proszeni o wybór pięciu, ich zdaniem, najbardziej problematycznych. Przedsiębiorcy wskazują, iż głównymi utrudnieniami w prowadzeniu działalności na Litwie są bariery regulacyjne, których udział stanowił na początku badanego okresu ponad 74%. Znaczenie tych czynników nieco zmalało w badanym okresie, ale nadal wynosi ponad 71%. Głównym utrudnieniem w tej kategorii destymulant są nieefektywna administracja publiczna i biurokracja, regulacje rynku pracy oraz regulacje podatkowe [*The Global Competitiveness Report 2013-2014, 2014*].

W celu oceny klimatu inwestycyjnego na Litwie wykonano analizę SWOT, która pokazuje mocne i słabe strony podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych (tabela 3.).

TABELA 3.

Mocne i słabe strony klimatu inwestycyjnego na Litwie

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
korzystne położenie geograficzne (kraj tranzytowy)	mały popyt wewnętrzny
wykształcona i wykwalifikowana siła robocza	niefektywna administracja publiczna
niskie stawki podatkowe w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej	biurokracja
stosunkowo niska stopa bezrobocia	nieelastyczne regulacje rynku pracy
relatywnie niski poziom inflacji	masowość emigracji, szczególnie wśród młodych ludzi
niskie koszty pracy w porównaniu z krajami rozwiniętymi	nieklarowne regulacje podatkowe
niskie taryfy handlowe	słaba infrastruktura techniczna i komunikacyjna
małe ryzyko inwestycyjne	nadmierne obciążenia podatkowe (podatki pośrednie oraz składki ZUS)
członkostwo w Unii Europejskiej	niskie nakłady na działalność B&R, niski poziom innowacyjności gospodarki
przynależność do prestiżowych organizacji międzynarodowych	wysoki udział szarej strefy w PKB
pozytywne nastawienie Litwinów do kapitału zagranicznego i produktów zagranicznych	słabe instrumenty wsparcia inwestycji zagranicznych

Źródło: opracowanie własne.

O klimacie inwestycyjnym w danym kraju/regionie można sądzić z poziomu napływających BIZ, który pokazuje, czy dany kraj/region jest atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych jako miejsce lokat czy też nie. Według badań Ernst & Young, od czasów postkomunistycznej transformacji region Europy Środkowo-Wschodniej stał się pod względem atrakcyjności inwestycji trzecim regionem. Przyczynę zainteresowania inwestorów tym regionem autorzy badań upatrują w szybkim procesie transformacji oraz przejściu do standardów zachodnich, przy jednoczesnym zachowaniu niższych kosztów operacyjnych [Ernst & Young, 2012]. Jednak takie gospodarki, jak: Brazylia, Rosja, Indie czy Chiny stały się ostatnio doskonałymi adresatami BIZ, spychając region Europy Środkowo-Wschodniej na dalsze pozycje. Ponadto w obrębie samego ugrupowania Unii Europejskiej również toczy się ciągła walka o inwestycje zagraniczne, których znaczną część absorbują stare kraje członkowskie. Należy także odnotować, iż mimo rosnących skumulowanych inwestycji bezpośrednich napływających do Litwy (tabela 2.), kraj ten wyraźnie przegrywa walkę konkurencyjną nie tylko z europejskimi krajami zachodnimi (kraje skandynawskie, Niemcy), lecz także w regionie Europy Środkowo-Wschodniej (Polska, Węgry, Słowacja, Estonia). Świadczy o tym wysokość BIZ przypadających na jednego mieszkańca Litwy, która w 2012 roku była trzykrotnie niższa od średniej unijnej i siedmiokrotnie od BIZ *per capita* w Norwegii. Co prawda, w ciągu ostatnich dziesięciu

lat (2002-2012) wskaźnik ten wzrósł w przypadku Litwy ponad dwukrotnie. Wyższe tempo wzrostu odnotowano tylko w Estonii, na Ukrainie i w Rumunii [A survey of the Lithuanian..., 2013/2014, s. 4-5].

4. Przejęcie rafinerii w Możejkach

Największa polska inwestycja na Litwie – zakup rafinerii „Mažeikių nafta“ przez PKN Orlen – miała miejsce w 2006 roku, gdy gospodarka Litwy rozwijała się bardzo dynamicznie (tabela 2.), a klimat ekonomiczny i polityczny można było uznać za sprzyjający. Poza tym w maju 2005 roku oba kraje weszły w skład Unii Europejskiej, co zapewne uatrakcyjniło litewską gospodarkę jako miejsce lokowania kapitału polskiego. Jest to o tyle ważna inwestycja z punktu widzenia gospodarki litewskiej, iż wartość jej przekraczała 852 mln USD (ponad 2,2 mld litów), co stanowiło około połowy strumienia BIZ w tym roku [Departament Statystyki Litwy, 2006] i została dokonana w najbardziej newralgicznym dla Litwy sektorze – energetycznym.

Historia rafinerii w Możejkach, która ma strategiczne znaczenie dla państwa litewskiego, sięga lat sześćdziesiątych, gdy została podjęta decyzja budowy i uruchomienia pierwszego rurociągu na Litwie. Ten połączył Związek Radziecki z Zachodem. W ten sposób powstał rurociąg „Przyjaźń”, który na terytorium litewskim prowadził przez Połock i Ventspils. Dzięki korzystnemu położeniu geograficznemu zapadła decyzja budowy rafinerii w Możejkach, a ta rozpoczęła swoją działalność w 1980 roku. Po oddzieleniu się Litwy od ZSRR, rafinerię zreorganizowano i utworzono koncern naftowy o nazwie „Mažeikių nafta”, a jego 90% akcji należało do państwa. Rząd litewski postanowił sprywatyzować to strategiczne przedsiębiorstwo i 18 czerwca 2002 roku doszło do podpisania umowy, na mocy której przejęto część udziałów „Mažeikių nafta“ przez rosyjski koncern naftowy Jukos oraz amerykański Williams International Company za 150 mln dolarów. Na podstawie podpisanej umowy zarówno Jukos, jak i Williams International Company posiadali po 26,85% akcji, natomiast do dyspozycji rządu litewskiego pozostało 40,66% udziałów. Oprócz tego, „Mažeikių nafta“ oraz Jukos zawarły umowę na dostawę ropy naftowej na okres 10 lat. Kilka miesięcy później Jukos nabył część akcji od Williams International Company na kwotę 85 mln USD, dzięki czemu zwiększył swoje udziały do 57,7% akcji. Wkrótce Jukos popadł w tarapaty polityczne i *de facto* władze rosyjskie doprowadziły ten największy koncern naftowy do bankructwa. Kłopoty finansowe zmusiły Jukos do sprzedaży posiadanych udziałów litewskiej rafinerii. Cena wywoławcza wynosiła 1 mld USD. Zainteresowanie nabyciem akcji „Mažeikių nafta“ wykazało kilka koncernów, m.in.: rosyjski Lukoil, kazachski KazMunaiGaz oraz polski PKN Orlen.

Początkowo rząd litewski, który formalnie musiał wyrazić zgodę na transakcję, nie brał pod uwagę polskich inwestorów jako poważnych nabywców rafinerii. Za potencjalnych kupców powszechnie uważano rosyjski koncern Lukoil. PKN Orlen musiał stoczyć trudną walkę o to strategiczne przedsiębiorstwo, a szczegóły przedsięwzięcia zostały opisane w książce, byłych prezesów PKN Orlen, I. Chalupca i C. Filipowicza [Chalupec, Filipowicz, 2009], w której ujawniono wiele ciekawych faktów pozwalają-

cych wnioskować o przebiegu negocjacji oraz celach podejmowanej inwestycji. Cała ta sprawa, jak twierdzą autorzy, miała głębokie „rosyjskie” korzenie. Rosja, przejmując Jukos, pokazała cele swojej polityki energetycznej wobec Europy Środkowej – stopniowe ograniczanie transportu ropy przez kraje tranzytowe. Litwini byli przekonani, iż tylko Rosjanie potrafią zagwarantować stały dostęp do ropy, co z kolei zapewni stabilne funkcjonowanie rafinerii. Tym niemniej płocki koncern złożył ofertę kupna Możejki i stanął do walki o przejęcie litewskiej rafinerii.

Wynik tej walki już jest wiadomy, ale do dzisiaj są wysuwane różne przypuszczenia co do celów i trafności tej inwestycji. Według autorów książki, silna obecność rosyjskiego koncernu naftowego tuż przy polskiej granicy *stanowiłaby ogromne zagrożenie dla pozycji konkurencyjnej Orlenu* [Chalupec, Filipowicz, 2009, s. 15]. Rosjanie mogliby przejąć część polskiego rynku produktów naftowych, pogarszając kondycję finansową Orlenu i Lotosu, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić do przejęcia tych koncernów. Ponadto sytuacja w regionie nie była korzystna dla Orlenu, ponieważ zarówno węgierski MOL, jak i austriacki OMV, główni konkurenci Orlenu, w tym okresie rozwijali się bardzo prężnie i pozostawili Orlen w tyle. Zatem najważniejszym motywem ekspansji był cel strategiczny – przejmować, aby nie zostać przejętym.

Często dzisiaj zarzuca się Orlenowi, iż decyzja o przejęciu rafinerii w Możejkach była chybiona, a efektywniejsza byłaby inwestycja związana z zakupem złóż ropy. Polemizując z tym zarzutem, autorzy książki stwierdzili, że w tym czasie Orlen nie posiadał ani dostatecznego doświadczenia w tej dziedzinie, ani wystarczających środków finansowych.

Aby osiągnąć sukces, Orlen musiał zapewnić sobie poparcie polityczne w Polsce i na Litwie. W decydującej fazie negocjacji działania Orlenu zyskały wsparcie prezydenta L. Kaczyńskiego i premiera K. Marcinkiewicza. Natomiast *niebagatelny wpływ na ostateczne stanowisko Wilna* miała wizyta, wiceprezydenta USA, D. Cheney’a w Wilnie w maju 2006 roku [Chalupec, Filipowicz, 2009, s. 239]. Jego rozmowy z prezydentem V. Adamkusem przeważały szalę negocjacji na stronę Polaków. Do tego na korzyść Polaków wpłynęła sytuacja w Rosji w kontekście bankructwa Jukosu – część akcjonariuszy opuściła Rosję i zagranicą podjęła decyzję o sprzedaniu Możejki, na co syndyk masy upadłościowej koncernu nie miał żadnego wpływu.

Walkę o Możejki wygrali Polacy i ostatecznie 19 maja 2006 roku Orlen podpisał z Yukos International i rządem litewskim umowę kupna rafinerii w Możejkach. W 2009 roku Orlen wykupił pozostałe akcje „Mażeikię nafta” od rządu litewskiego i stał się właścicielem rafinerii, zmieniając jej nazwę na Orlen Lietuva.

Czy strategiczny sens zakupu rafinerii został potwierdzony? Odpowiedzi na to pytanie poszukuje dzisiaj nie tylko zarząd Orlenu, ale także władze Litwy i Polski. Losy rafinerii są na bieżąco śledzone przez media polskie i litewskie, bowiem warunki prowadzenia biznesu okazały się na Litwie bardzo złożone. Niestabilność towarzyszy Orlenowi niemal od rozpoczęcia działalności. Już w lipcu 2006 roku Transneft wstrzymał dostawy ropy rurociągiem „Przyjaźń – Północ” ze względu na rzekomą awarię ropociągu. Co prawda, Orlenowi udało się zapewnić szybkie dostawy z innych źródeł (w tym z Wenezueli), ale ropa jest dostarczana tankowcami i koleją, przy czym spółka płaci za przewozy koleją o 30% więcej niż np. kontrahenci z Białorusi. Sytuację rafine-

rii pogorszyło jeszcze rozebranie odcinka trasy kolejowej z Możejek do lotewskiego miasta Renge, w wyniku czego produkty z Orlen Lietuva trafiają do portów na Łotwie okrężną trasą, co dodatkowo zwiększa koszty transportu. Kierownictwo Orlenu od kilku lat bezskutecznie zabiega o zgodę na budowę rurociągu łączącego klajpedzki port z rafinerią, co znacznie obniżyłoby koszty transportu paliw.

Problemy Orlenu nie ograniczają się tylko do dostaw surowców, lecz obejmują także realizację produkcji. Blisko połowę produkowanej w Możejkach benzyny 92-oktanowej kupowali Amerykanie, jednak obecnie ten kanał zbytu paliw został zamknięty. Pozostał eksport na Ukrainę i ogromna niepewność uzyskania zapłaty lub eksport do krajów bałtyckich (Łotwa, Estonia), które preferują paliwo skandynawskie. Rynek litewski jest zbyt mały dla rafinerii, a eksport do Polski będzie godził w interesy Orlenu oraz Lotosu.

Mimo że Orlen wydał dotychczas na Możejki około 4 mld dolarów, to w obecnych warunkach rafineria stała się niekonkurencyjna. W 2013 roku spółka miała stratę netto w wysokości ponad 94 mln USD, a w I kwartale 2014 roku zakład pracował na poziomie minimum produkcyjnych, wykorzystując tylko 58% mocy przerobowych i zmniejszając zatrudnienie o połowę [Apanowicz, 2014].

Jaka zatem przyszłość czeka rafinerię w Możejkach? W opinii obecnego prezesa PKN Orlen Jacka Krawca, groźba zamknięcia rafinerii jest bardzo realna. Prezes przyznał, że już kilka lat temu rozpoczęto poszukiwania potencjalnego kupca dla litewskiej rafinerii, ale do tej pory Orlen nie otrzymał żadnej korzystnej oferty. Była również rozważana możliwość czasowego zamknięcia rafinerii.

Zarząd Orlenu próbował ratować sytuację i nawoływał rząd litewski do podjęcia konkretnych działań, aby zapewnić stabilność i przywrócić rentowność rafinerii zarówno w przypadku odbudowy rozebranych wcześniej torów i niższych taryf kolejowych, jak i budowy rurociągu z Klajpedy. Jednakże od sześciu lat rząd litewski tylko deklaruje współpracę, natomiast brakuje konkretnych działań wspierających BIZ w strategicznym sektorze gospodarki. Szef PKN Orlen J. Krawiec charakteryzuje pozycję rządu litewskiego w następujący sposób: *Żadnej pomocy nie było i nie ma. Nic w tym zakresie się nie zmieniło* [Forbes, 2014].

5. Podsumowanie

Rozważania prowadzą do takiej konkluzji, że w całym analizowanym okresie (2005-2012) Litwa była stosunkowo atrakcyjnym rynkiem do lokalizacji inwestycji bezpośrednich. Wiąże się to z szeregiem czynników stanowiących mocne strony dla klimatu inwestycyjnego na Litwie: korzystne położenie (kraj tranzytowy), znaczny potencjał współpracy gospodarczej z Białorusią, Ukrainą i Rosją, posiadanie wykształconej i wykwalifikowanej siły roboczej, niskie koszty pracy w porównaniu z krajami rozwiniętymi. Korzystne warunki dla inwestorów zagranicznych wynikają także z niskich stawek podatków dochodowych w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej. Litwa posiada również duży potencjał rozwojowy, co potwierdzają m.in. eksperci WEF, plasując Litwę na wysokich pozycjach w Globalnych Rankingach Konkurencyjności. Równocześnie należy odnotować, że udział Litwy w międzynarodowych porozumieniach gospodarczych daje

inwestorom pewność przestrzegania ich praw, a stabilna sytuacja gospodarcza i polityczna chroni przed ryzykiem i niepewnością.

Powyższa analiza dowodzi, że największe trudności w prowadzeniu działalności na Litwie tworzą: nieefektywna administracja publiczna, biurokracja, regulacje rynku pracy oraz regulacje podatkowe. Słabe strony dla klimatu inwestycyjnego na Litwie wiążą się zarazem z niskim poziomem innowacyjności gospodarki i niskimi nakładami na działalność B&R, jak też wysokim poziomem podatków pośrednich, wysokim udziałem nierejestrowanej gospodarki w PKB oraz zawilościami i nieklarownością regulacji prawnych.

Z punktu widzenia podjętej problematyki interesującym przypadkiem jest największa polska inwestycja na Litwie – przejęcie „Mažeikių nafta” przez PKN Orlen w 2006 roku. Podstawowym motywem ekspansji był cel strategiczny koncernu Orlen – zwiększenie konkurencyjności w regionie dzięki przejęciu litewskich aktywów. Jednocześnie decyzja o kupnie była również motywowana politycznie. Polska i Litwa obawiały się zbytniego uzależnienia energetycznego od Rosji. Dla Polski dodatkowo oznaczało to także zagrożenie dla rodzimego przemysłu paliwowego. Wiele czynników zarówno natury ekonomicznej, jak i politycznej doprowadziło do tego, iż obecnie Orlen uznaje tę inwestycję za chybioną, przynoszącą straty. W takiej sytuacji jest mało prawdopodobne, aby PKN Orlen potrafił rozwiązać powstałe problemy bez wsparcia i pomocy władz państwowych, a stanowisko rządu litewskiego wobec polskiego inwestora trudno uznać za przychylnie. Wydawałoby się, iż zachowanie tego projektu leży w interesie Litwy, ale lekceważenie próśb Polaków o pomoc w rozwiązaniu powstałych problemów nie potwierdza tego przypuszczenia.

W kontekście zaostrzającej się konkurencji o inwestycje zagraniczne w regionie Europy Środkowo-Wschodniej (i na świecie) Litwa powinna zidentyfikować priorytetowe działania w celu zwiększenia napływu kapitału zagranicznego, który może być zewnętrznym źródłem finansowania potrzeb inwestycyjnych gospodarki, jak również utrzymania inwestorów zagranicznych, szczególnie w dziedzinach ważnych pod względem strategii energetycznej.

Literatura

- A survey of the Lithuanian economy 2013/2014* (1), Lithuanian Free Market Institute, Vilnius.
- Apanowicz P. 2014 *Grunt to własna ropa*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://biznes.onet.pl/grunt-to-wlasna-ropa,18727,5648230,1,prasa-detaj>, data wejścia: 10.06.2014].
- Chalupec I., Filipowicz C. 2009 *Rosja, ropa, polityka, czyli o największej inwestycji PKN Orlen*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Departament Statystyki Litwy 2014, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://osp.stat.gov.lt/>, data wejścia: 10.06.2014].
- Doing Business* 2014, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>, data wejścia: 8.02.2014].
- Dunning J. H. 2008 *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton.

- Eurostat, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, data wejścia: 15.06.2014].
- Ernst & Young 2012 *Europejskie badanie atrakcyjności inwestycyjnej*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.ey.media.pl/pr/216300/polska-druga-w-europie-pod-wzgledem-atrakcyjnosci-inwestycyjnej>, data wejścia: 5.06.2014].
- Forbes 2014 *PKN Orlen: rafinerii Orlen Lietuva nie grozi zamknięcie*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.forbes.pl/pkn-orklen-rafinerii-orklen-lietuva-nie-grozi-zamkniecie,artykuly,185048,1,1.html#>, data wejścia: 5.06.2014].
- The Global Competitiveness Report 2013-2014*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [[http://www.weforum.org/reports?filter\[type\]=Competitiveness](http://www.weforum.org/reports?filter[type]=Competitiveness), data wejścia: 10.05.2014].
- Grynia A. 2014 *Obciążenia fiskalne a konkurencyjność litewskich przedsiębiorstw*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 348, Wrocław.
- Invest Lithuania*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.investlithuania.com/en/why-invest/talent-pool>, data wejścia: 10.06.2014].
- Karaszewski W. 2004 *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń.
- Kluzek M. 2012 *Znaczenie konkurencji podatkowej dla rozmieszczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Lietuvos Bankas 2014, *Finansinio stabilumo apžvalga*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2014, data wejścia: 15.06.2014].
- Lizińska W. 2012 *Klimat inwestycyjny jako czynnik bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Misiūnas A., Gudeliauskaitė D. 2013 *Baltijos šalių investicinio klimato charakteristikos*, Lietuvos Statistikos Darbai, vol. 52, no 1.
- Przybylska K. 2008 *Klimat inwestycyjny w kraju goszczącym inwestorów zagranicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni, nr 7.
- Przygoda M. 2013 *Atrakcyjność inwestowania w regionach słabo rozwiniętych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Rymarczyk J. 2004 *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Rymarczyk J., Błaszczyk M. i in. 2008 *Klimat inwestycyjny Dolnego Śląska w ocenie bezpośrednich inwestorów zagranicznych*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.msg.uni.wroc.pl/klimat/img/publikacja.pdf>, data wejścia: 14.04.2014].
- Stawicka M. 2008 *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*, CeDeWu, Warszawa.
- Taxation trends In European Union 2013*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm, data wejścia: 12.06.2014].
- Witkowska J. 1996 *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowowschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Zorska A. 2000 *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.